

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: СУЧАСНІ ВЕКТОРИ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

Одеса

2023

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 4 від 26 жовтня 2023 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Боєва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, викладач – відповідальний редактор.

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Олексенко В. П. – доктор філологічних наук, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету.

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : збірн. наук. статей. Одеса : Університет Ушинського, 2023. 203 с.

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

*Марі ЯРОШЕВИЧ,
студентка 3 курсу
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського*

ЕСТЕТИЧНІ ВИМІРИ В РОМАНІ Е. ПОРТЕР «ПОЛІАННА»

Постановка проблеми. На початку 20 ст., під час загальної кризи, світ побачив дивовижну розповідь про дівчинку, яка навчила ціле місто грати «у радість». Автором твору стала американська письменниця Елеонор Портер. У дослідженні особливу увагу слід зосередити на основних естетичних вимірах, філософському підтексті твору, принципі світобачення головної героїні.

Своєю книгою, що стала бестселером у літературному світі, Портер не тільки плекала позитивний настрій у своїх співвітчизників, а й «виростила» не одне покоління дітей зі всієї земної кулі за принципом «гри у радість». Незважаючи на приголомшливий успіх роману, відгуки критиків неоднозначні. Дослідниця Клаудія Міллс описала Полліанну як «романтичну, невинну, надто сентиментальну, надто ідеальну героїню, втілення веселощів і насолоди» [4]. Вона різко засуджує це грубе розуміння образу Полліанни в одному з інтерв'ю: «Мені боляче за Полліанну, тому що вчинки героїні часто оцінюють несправедливо. Люди думають, що Полліанна говорить про це». Будьте щасливі»... Я ніколи не вважаю, що ми повинні заперечувати дискомфорт, біль і зло, я просто думаю, що всередині кожного є добре світло, потрібно лише вміти відкрити свою душу і дати світло» [4]. Героїня роману зі своєю місією гідно крокує у світ людей – і молодих, і старих. З одного боку, силою радості вона рятує власну душу від ревнощів, болю, злості, а з іншого – відкриває шлях іншим.

Процес сучасної історичної літератури характеризується підвищенням динамізмом і багатоплановістю, що зумовлює інтенсивні та швидкі зміни жанрових систем. Жанрові структури поступово втрачають свою канонічну

чіткість і стають більш гнучкими, що відкриває простір для прояву індивідуальної авторської ініціативи. Як зазначає Т. В. Бовсунівська, «однією з центральних проблем сучасного жанрознавства є... узгодження форм жанрової трансформації... із сучасними активно функціонуючими жанрами, визначення меж трансформації та народження нового жанру» [3, с. 14].

Мета статті: дослідження основних естетичних вимірів у романі, їхній аналіз та вплив на формування орієнтирів у художньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Роман був виданий у 1913 році, де розповідається про дівчинку-сироту, що успадкувала від своїх батьків віру у добро та перемогу «світлого» над «темним». Протягом твору читач спостерігає за тим, як 11-річна дівчинка вчить ціле місто доброті, надихає на благородні вчинки, рятує та морально «лікує» своїм ставленням, навіть, важкохворих людей. Е. Портер зобразила тогочасний світ очима світловолосої дівчинки Поліанни, яка оптимістичним світобаченням змінює точки зору інших.

Після виходу книги, вона отримала настільки схвальні відгуки, що не змогла залишити читачів від продовження такої щирої і прекрасної історії про маленьку Поліанну.

Слід виокремити, що у романі головна героїня саме змінюється і розвивається, а не піддається обставинам, адже до її появи письменниця чітко описує дещо буденно-сіру картину та таких ж суворих людей: «...Строга жінка з суворим обличчям, котра похмуріла щоразу, коли ніж падав на підлогу чи грюкали двері. Але навіть якщо усі ножі лежали на місці і з дверима нічого не відбувалося, вона однаково не усміхалась » [2, с. 3]

До того ж, Портер зображає та розкриває тогочасні проблеми суспільства, такі як: проблема байдужості до навколишніх; проблема сиріт та їхньої «потрібності» і, головне, проблеми виховання. Таким чином, Поліанна стає повноцінним психологом, а інколи і внутрішнім голосом «совісті», який допомагає розкрити очі іншим та звернути увагу не тільки на власне «Я».

Та будь-якому роману потрібна своя кульмінація, тому нею стала раптова аварія головної героїні та нова боротьба—знайти привід для радості, навіть тоді, коли вже не можеш ходити, як раніше. Кропітка праця дівчинки, що тривала майже рік все ж таки дала свої «плоди». Жителі Белдінгсвіля почали приходити додому, де жила Поліанна та ділитися з її опікуном, тіткою Поллі, як поява дитини змінила їхнє життя на краще.

Це утверджує основний мотив— іноді у найскрутніших ситуаціях треба дивитися на речі з позитивного боку, адже вихід є там, де з першого погляду, його не існує.

Згодом у психології з'явився термін «принцип Поліанни», який вперше був описаний у 1978. Цей феномен зазначає людей, чия свідомість схильна обробляти спочатку позитивну інформацію і орієнтуватися на неї.

Крім дидактичної мети, авторка зобразила набагато глибшу у своїй повісті філософії— естетику.

Якщо у творах Вайльда естетичне полягає саме у барвистості мови та розкішних описах природи і предметів побуту, то в Е. Портер естетичний вимір зображений у самій героїні—Поліанні.

Естетичним у творі можна зазначити опис простору очима Поліанни: «...Подивіться оно туди... дерева, будиночки, гарний шпиль церкви, сріблиться річечка. О, Ненсі, тут і картини не потрібні. Я рада, що вона мене тут оселила!» [2, с. 27]. Тобто це є цінніше ставлення до всього, що оточує, адже красу можна побачити, навіть, у буденних речах. Слід звернути увагу на філософію Е. Портер вустами маленької Поліанни.

В історії головної героїні читач не зможе знайти негативні висловлювання, починаючи від першої її появи: «...Він казав, що я повинна радіти. Але іноді це так важко, навіть у суkenці в червону клітинку, тому що... Тому що він мені дуже потрібен тут» [2, с. 17].

Цінності дівчини зорієнтовані саме на світобаченні, що для тогочасного суспільства було дещо дивним. Складна доля героїні зовсім не

дає їй привід сумувати, а навпаки тільки викликає ще більше захоплення у тому, щоб вміти знаходити радість у всьому. Вона поступово пізнає новий світ та людей, що у ньому живуть, не ховається за оболонкою наляканої та мовчазної дитини. Від початку головна героїня чарує своїм дивовижним світом та розповідає про настанови, які залишив їй покійний батько.

Поліанна розповідає, що гра почалася саме з моменту, коли замість ляльки їй надіслали милиці. І замість розчарування, вона радіє, що вони їй тоді не знадобились.

Символіка у творі перегукується з естетикою. Зовнішність головної героїні: «худорлява дівчинка в сукенці у червону клітинку, брилику і з двома грубенькими світло-жовтими косами, що звисали на спині» [2, с. 14], вустами Ненсі проводить аналогію з чимось янгольським, неземним. Не слід оминати і церковну тематику та слово «радість», що стає одним з головних елементів у романі.

«Естетичне» можна вдало помітити у порівнянні з «потворним». Недарма Е. Портер не оминає у романі проблеми, які гостро поставали у тогочасному американському суспільстві. Так, з першого погляду, благородна організація «жіноча допомога» більше піклується про списки, аніж дійсні проблеми, або ж проблема бідності і соціальної нерівності.

Цікавим стає авторське вирішення, яке втілене у вищезгаданій філософії головної героїні. Дівчина без жодного страху береться вирішувати проблеми зовсім незнайомого хлопця-сироти, який хотів бути у люблячій родині.

Навіть після кількох відмов Поліанна знаходить вихід із ситуації та допомагає знайомому знайти оселю, де він буде потрібен. Крім того, вона втішає тяжкохвору місіс Сноу, яка до її появи не могла похизуватися оптимізмом та добротою. Дівчинка морально «лікує» містера Пендлтона, поселяє у його серці віру в найкраще. Естетичне полягає у благородстві та щирості.

Виховний мотив у творі дедалі більше розкриває естетичний вимір. Таким чином, Е. Портер вміло поєднує класичне розуміння естетики тогочасного суспільства (погляд на виховання справжньої заможної «леді») та бажання «жити». Адже красиве – це не тільки про те, як правильно грати на фортепіано чи з якою інтонацією читати книжки, а й розуміння того, що справжнє благородство тільки цим не виховаєш.

Індивідуальний світ героїні вражає своїм баченням, адже він не може містити такого терміну як «відчай».

Крім того, у романі зображені відносини між Поллі з племінницею, а саме її «обов'язок» перед суспільством – дати дитині гідне виховання та життя. Та згодом, маленькій Поліанні вдається розтопити серце тітки і навчити «грати у радість».

Парадоксальним у творі є те, як дівчина сприймає покарання від міс Поллі Гарінгтон. Здавалося б дитина мала відчувати образу та глибоку самотність від вчинків опікуна, але Поліанна тільки підтверджує вірність своїм естетичним поглядам.

Вона щиро радіє пустій кімнаті зі старими меблями на горищі, намагається знайти оптимістичний вихід із ситуації. Вона вдячна міс Поллі за те, що вона її покарала достатньо мізерною вечерею: «...Я люблю хліб із молоком, і мені подобається вечеряти з вами» [2, с. 33]. Це тільки підтверджує головний естетичний принцип – бачення краси у всьому.

Як було зазначено вище, кульмінацією в романі стає раптова аварія, після якої головна героїня втрачає здатність ходити. На цьому етапі читач, затамувавши подих, дізнається, яким чином дівчинка знову починає вірити у найкраще і як маленьке містечко перетворилося на вимір, де всі вчаться по-новому дивитися на старі і буденні речі.

В останньому розділі Е. Портер замість звичайної оповіді від третьої особи розміщує лист від Поліанни, де вона ділиться своїми успіхами. Шість

кроків для здорової людини – ніщо, а ось для маленької героїні та оточуючих це стало величезним подвигом.

Завершується роман реплікою: «Найпрекрасніше у світі – просто ходити. Ой, я така рада! Я радію всьому. А найбільше – тому, що деякий час я не могла ходити. Інакше б я ніколи не дізналася, яке це щастя – мати здорові ноги. Завтра я пройду вісім кроків».

Отже, у статті був розглянутий естетичний вимір у романі «Поліанна» Е. Портер. Крім дидактичної мети у творі зображене зовсім незвичайне естетичне бачення письменниці.

Маленька Поліанна сама оточує своє життя прекрасним, намагається бачити у скрутному становищі тільки оптимістичні моменти. Вона повністю перевертає світ героїв та вчить їх такій фізично простій, але морально складній грі у радість. Головним є те, що головна героїня утверджує основний естетичний принцип – бачити красиве всюди.

Благородні вчинки Поліанни тільки допомагають письменниці розкрити значення її «гри». Таким чином, соціально психологічний характер у творі набуває набагато глибшого сенсу, аніж здається на перший погляд.

Висновки. Таким чином, світ очима Поліанни – всебічно прекрасний, сповнений дивовижними пригодами та різними подіями: як хорошими, так і ні, але все одно в її естетичному вимірі немає місця для розпуки. Все залежить від індивідуального ставлення індивіда до проблеми, тому навіть дорослим, іноді, не заважатиме «гра у радість».

«Радість» у творі уособлює цілу низку естетичних принципів головної героїні. Цей термін можна розібрати на цілу гамму почуттів та палітру з яскравими кольорами

Естетичне ставлення головної героїні ніяк не локалізується. Вона може оцінити не тільки події, які трапляються особисто з нею, а ще й допомагає розгледіти красиве у інших. Так реалізується принцип – добрий вчинок завжди набуває ролі естетичного. Ставлення Поліанни до дійсності є

індивідуальними, почуттєвими, її естетичний розвиток повністю гармоніює з роллю, якою вона наділена у творі.

Крім того, Е. Портер зобразила те, як дитяче та незаплямоване буденними проблемами світобачення відрізняється від психології дорослих людей. У письменниці не існує антиподів, є тільки персонажі, які забули, що таке посмішка та позитивний погляд на проблеми.

Література

1. Літературознавчий словник-довідник /за ред. Р. Т. Гром'як та ін. Київ : «Академія», 2007. 751 с.
2. Портер Е. Поліанна/пер. з англ. Б. Гора/ Київ : Школа, 2004. 236 с.
3. Ткаченко А. Мистецтво слова: вступ до літературознавства : підруч. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 448 с.
4. Colie Rosalie L. Shakespeare's Living : The Monograph / Rosalie L. Colie. Art. Princeton : Princeton University Press, 1974. 382 p.